

УДК 334.758.4(1)(477)

ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В УМОВАХ “ХОЛДИНИЗАЦІЇ” СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

М. Богіра, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Сільське населення та сільські поселення в Україні є життєстверджувальним витокем нації, землеробською, прадідівською місією всього українства. І цю місію в черговий раз, зі злим умислом чи через незнання, у нашій державі хочуть пригнобити, а то й зовсім знищити. Історія знає і пам’ятає подібні діяння, останнє з яких відбувалося в шістдесятих роках минулого століття, коли при укрупненні колгоспів з’являлися так звані “неперспективні” села. Навколо цих сіл була розгорнута потужна пропагандистська робота, яка зводилась до того, що для значного поліпшення умов проживання селян, щоб вони користувалися всіма благами досягнень цивілізації, жителів неперспективних сіл із нажитих місць переселяли в села, де були розміщені центральні садиби колгоспів. У результаті цієї кампанії в Україні було ліквідовано десятки тисяч “неперспективних” (бригадних) сіл. Однак сьогоднішня влада уроки історії до уваги не бере. Верховною Радою України прийнято Закон “Про добровільні об’єднання територіальних громад”, який сьогодні активно впроваджується в життя. У результаті проведення адмін-територіальної реформи кількість сільських поселень в Україні може суттєво скоротитися. На цей процес має вплив і низка інших чинників, серед яких можна виділити прогресуюче зменшення кількості сільського населення. Через безробіття на селі сільська молодь у пошуках роботи виїжджає в міста або за кордон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням шляхів збереження українського села в умовах домінування в аграрному секторі економіки агрохолдингів як основної агровиробничої структури на селі займаються відомі науковці цієї галузі, а саме: В. Будзяк, І. Бистряков, Я. Гадзало, В. Голян, О. Гуторов, Д. Добряк, О. Дорош, Т. Зінченко, О. Лазарева, А. Мартин, А. Новак, Л. Новаковський, П. Саблук, Р. Тринько, М. Федоров, М. Хвесик, А. Шворак та інші.

Постановка завдання. Наше завдання – розробити пропозиції щодо формування сучасних підходів для збереження сільських поселень. А цього можна досягти лише створивши відповідні економічні й соціальні умови для жителів села, і насамперед для власників земельних часток (паїв), яких здебільшого усунули від участі в аграрному виробництві, залишивши виживати на мізерні кошти від оплати за користування їхньою землею.

Виклад основного матеріалу. За роки проведення земельної реформи в Україні маркетингова діяльність у системі сільськогосподарського землекористування все більше тяжіє лише до забезпечення прибутків суб’єктів господарювання на землі, не приділяючи при цьому жодної уваги збереженню якісних показників ґрунту.

Навіть українською політичною елітою було поставлено під сумнів практичну реалізацію земельної реформи, оскільки всі показники зростаючого

розчарування були очевидні. Натомість склалися сприятливі умови для процвітання криміналу й корупції у сфері земельних відносин та управління, які руйнують життя людей. Це стало однією з основних причин різкого спаду виробництва, зростання собівартості продукції, деградації ґрунту, погіршення життя селян та інших негараздів [1, с. 235].

Саме інститут оренди землі став причиною відчуження селян від землі, втрачено державою контроль над процесом збереження й відтворення родючості ґрунту, зруйновано систему соціального захисту на селі, посилилися корупційні діяння в системі земельних відносин, відсутній замкнутий цикл виробництва: виробництво сировини – переробка – продаж готової продукції – розподіл результатів. Стихійність у розвитку сільськогосподарського землекористування, розбалансованість економічних і політичних інтересів стали причиною справжньої земельної лихоманки.

Звідси очевидно видається необхідність рішучої відмови від усієї кустарщини і примітивізму, самоплинного розвитку аграрного сектору економіки, що призводить до низки негативів, які не дають задовольнити потреби людей. Необхідно зробити рішучий крок у бік глибшого, науково і економічно обґрунтованішого вирішення всього комплексу питань раціональної організації використання землі як головного засобу виробництва у сільському господарстві.

Якщо держава не нарощуватиме інвестицій у відтворення природно-ресурсного потенціалу і не стимулюватиме це робити підприємницький сектор, то ресурсна база багатьох галузей національної економіки інтенсивно звужуватиметься, що врешті-решт призведе до значного зниження рівня господарської самоздатності нашої країни і переведе її в розряд країн-аутсайдерів у глобальному економічному просторі [2].

Як правило, іноземні інвестори вкладають свій капітал у виробництво тих держав, в яких спостерігається економічна, фінансова та політична стабільність. Тому залучення інвестицій, як зовнішніх, так і внутрішніх, у розвиток сільського господарства України залежить від ситуації в державі, а не наявності чи відсутності повноцінного ринку землі, як про це стверджують окремі політики.

Особливо негативний вплив на розвиток та існування села й добробут селян сьогодні мають агрохолдинги, які зайняли основне місце в структурі сільськогосподарського виробництва і діяльність яких відбувається на землях, що перебувають в оренді. Основна мета агрохолдингів полягає в одержанні максимального прибутку. Її вони досягають в основному за рахунок вирощування, без дотримання елементарних сівозмін, зернових та технічних культур, які швидко виснажують ґрунти. Не беруть агрохолдинги жодної участі в розвитку села, практично не створюють робочих місць для селян, податки сплачують за місцем реєстрації, а це, як правило, обласні центри.

Інституціональна інфраструктура розвитку сільських територій є стрижнем їх благополуччя. Сюди належать школи, дитячі садочки, магазини, ощадні банки, підприємства побуту і громадського харчування, ремонтні майстерні, фельдшерсько-акушерські пункти, об'єкти торгівлі, об'єкти спорту та відпочинку з туристичним потенціалом, дорожнього і вуличного господарства, житлово-

комунального господарства, інфраструктура бізнесу тощо, які зобов'язані забезпечити соціально-економічний розвиток сільських територій, “відігравати роль полюсів зростання” [3, с. 8].

Окремі науковці [4] стверджують, що основними принципами, за якими формуються раціональні розміри сільськогосподарських агроформувань України, є: законність, історизм, компактність, збалансованість, комплексність, сталість, екологічність, керованість. На наш погляд, сьогодні на традиційний чи науково обґрунтований підхід до вибору форм господарювання на селі практично ніхто не зважає. Основна мета агровиробників – прибуток.

Отже, в Україні під впливом багатьох чинників виникли сприятливі умови для формування надвеликих аграрних формувань – агрохолдингів. Формуванню агрохолдингів в Україні сприяли:

- глобалізаційні процеси, які відкрили вільне перетікання коштів, робочої сили, спеціалістів, технологій, обладнання, продукції та сировини;
- формування невеликої кількості багатіїв за результатами приватизації в промисловості та аграрній сфері, спроможних за безцінь придбати значні площі сільськогосподарських угідь;
- відсутність реальних передумов у сільського населення стати повноцінними власниками розпайованих земельних угідь;
- намагання номінальних власників паїв позбутися їх з метою бодай якоюсь мірою поліпшити своє матеріальне становище;
- поглиблення міжнародного поділу праці;
- безсистемність і провальність аграрних реформ;
- загострення продовольчого забезпечення у світових масштабах [5, с. 51].

З появою агрохолдингів в аграрному секторі України відбувається посилення виснажливого використання сільськогосподарських угідь, розвиток процесів деградації земель, скорочення обсягів меліорації та площ продуктивних земель. Практично ліквідована система державного контролю за використанням та охороною земель, відсутній ефективний механізм стимулювання природоохоронних заходів та інноваційної діяльності землекористувачів. Нині українські агрохолдинги для економіки агропромислового сектору не мають жодної цінності, вони мають антисоціальний характер, не забезпечують дотримання ресурсоощадних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

Сам по собі процес створення агрохолдингів не викликав би невдоволення у суспільстві за умови переважання позитивного економічного ефекту над негативним. З одного боку, у них продуктивність праці на одного зайнятого у сільському господарстві за період 2000–2015 рр. зросла в сім разів, залучення іноземних інвестицій – у 45 разів, склавши 0,9 млрд дол. США. Проте, поглянувши на цю проблему з іншого боку, можна простежити в агрохолдингах, наприклад, чітку тенденцію до скорочення поголів'я худоби. Так, за інформацією Я. М. Гадзала, М. В. Жука, поголів'я тварин в умовних головах за період 1990–2013 рр. скоротилось із 35,2 до 11,9 млн голів, внесення органічних добрив – з 187,9 до 9,6 млн т (тобто у 19,6 разів), якщо найманих працівників у сільському господарстві у 1990 році працювало 4,4 млн осіб, то у 2000 році – 2,5 млн осіб, а у 2013 – вже 0,6 млн осіб [6].

Як пріоритетний тип розвитку аграрного сектору економіки України повинна бути не агрохолдинізація, а еволюційно сформовані агроформування (господарські товариства, приватні підприємства, виробничі кооперативи, фермерські господарства тощо). Для прикладу, одним із шляхів виходу із ситуації є кооперативна форма організації виробництва, що дасть можливість об'єднання одноосібних господарств, створених на земельних частках (паях). Здійснення таких проєктів об'єднання земельних часток (паїв) сприятиме розірванню договорів оренди з агрохолдингами, які не виправдали сподівань власників паїв на кращі умови проживання людей на селі.

Кооперативна форма організації виробничих відносин є найбільш продуктивною, ефективною, конкурентоспроможною в сучасних і майбутніх умовах та тенденціях світового економічного розвитку. Вона виступає головною рушійною силою економічного прогресу. Їх формування потрібно здійснювати за принципом належності продукції до відповідних ринків незалежно від форм власності на землю і майно [7, с. 167].

Висновки і перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі.

Таким чином, сьогодні назріла невідкладна необхідність розробити і прийняти на законодавчому рівні положення про захист села і селян від знищення, запровадити селозберігаючі моделі в Україні. Іншими словами, має бути прийнята державна політика збереження існуючих агроформувань та фермерських господарств, створення сприятливих умов для розвитку сімейних ферм, які мають стати осередком зайнятості сільського населення та розвитку сільських територій. Земельні відносини в Україні повинні спрямовуватись на збереження українського села та розвиток сільських територій, гарантування прав власності на землю та екологізацію землекористування.

Виправлення ситуації, яка призвела до активного зростання кількості агрохолдингів в Україні, сьогодні є нагальною необхідністю для збереження селян і села. Село і селяни можуть нормально жити й розвиватися тільки в разі стабільного надходження коштів до бюджетів усіх рівнів, і особливо до місцевих бюджетів, а основним джерелом надходжень до сільських бюджетів чи бюджетів об'єднаних територіальних громад є плата за землю. Для цього потрібно забезпечити підвищення ефективності використання земель та прибутковості галузі сільського господарства в цілому, а це можливо лише за умов правильної організації сільськогосподарського виробництва, організації різних форм господарювання. Пришвидшити ці процеси можна активним впровадженням ГІС-технологій у практику управління земельними ресурсами та використанням ринкових інструментів розвитку земельних відносин.

У класичному розумінні сучасні форми господарювання повинні сприяти раціональному використанню земельних ресурсів, екологізації виробництва, сталому розвитку та соціальній відповідальності агровиробників.

Важливу роль у вирішенні цього питання може відіграти розвиток переробки сільськогосподарської сировини та експорт продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю, що сприятиме не тільки збільшенню бюджетних

надходжень, а й розвитку сільських територій та стабілізації зайнятості жителів сільської місцевості.

Бібліографічний список

1. Лазарева О. В. Теоретико-методологічні засади стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування в регіоні: теорія, методологія, практика : [монографія] / О. В. Лазарева. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – 304 с.
2. Голян В. Інвестиції в екологію: джерела, форми та резерви нарощення / В. Голян // Економіст. – 2015 р. – № 8. – С. 7-11.
3. Гадзало Я. Наукові основи розвитку аграрного підприємства та сільських територій за селозберігаючою моделлю : наук. доп. на загальних зборах НААН 26.03.2015 р. / Я. Гадзало, В. Жук. – К., 2015. – 13 с.
4. Шворак А. Науково-методичні підходи до формування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств на основі консолідації / А. Шворак // Проблеми землеустрою. – 2016. – № 2. – С. 56-62.
5. Тринько Р. Проблемні вектори соціально-економічного розвитку України : монографія. / Р. І. Тринько – Львів, 2014. – 262 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Новак А. Я. Як підняти українську економіку : монографія / А. Я. Новак. – Вид. 5-те, доповн. – К. : Інпрес, 2015. – 432 с.

Богіра М. Шляхи збереження українського села в умовах «холдинізації» сільськогосподарського виробництва

У статті розкрито деякі особливості розвитку сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах. Вказано на негативний вплив агрохолдингів в Україні на раціональне використання земель, утримання в належному стані інфраструктури села, що призвело до погіршення ситуації в селах та стрімкого збідніння селян. Запропоновано шляхи збереження українського села в умовах «холдинізації» сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: земельна реформа, агрохолдинги, неперспективні (бригадні) села, селозберігаюча модель, добровільні об'єднання територіальних громад.

Bogira M. Ways to protect Ukrainian villages under conditions of agricultural production “holdinization”

The article presents some peculiarities of agricultural production development under the current conditions. The author points that in Ukraine agrarian holdings negatively influence rational land use and do not support the appropriate infrastructure of villages, causing deterioration of the situation in the villages and rapid poverty of peasants. The work proposes ways to protect Ukrainian villages under conditions of agricultural production “holdinization”.

Key words: land reform, agrarian holdings, wasted (brigade) villages, village-protective model, voluntary association of territorial communities.

Богира М. Пути сохранения украинского села в условиях «холдинизации» сельскохозяйственного производства

В статье раскрыты некоторые особенности развития сельскохозяйственного производства в современных условиях. Указано на негативное влияние агрохолдингов в Украине на рациональное использование земель, содержание в надлежащем состоянии инфраструктуры села, что привело к ухудшению ситуации в селах и стремительному ухудшению благосостояния крестьян. Предложены пути сохранения украинского села в условиях «холдинизации» сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: земельная реформа, агрохолдинги, неперспективные (бригадные) села, селосохраняющая модель, добровольные объединения территориальных общин.

Стаття надійшла 03.03.2017

УДК 332.334:332.72:330.51

**СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ
ВИРОБНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ**

О. Солтис, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки особливого значення набуває інформація щодо економічної ситуації суб'єктів ринку. Важливою ця інформація є для виробників сільськогосподарської продукції: сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та особистих селянських господарств. Користувачами такої інформації можуть бути як власники і менеджери зазначених господарств, так і їх ринкові партнери, інвестори та органи державного управління.

Для власників і менеджерів господарств це дозволяє оцінити їх виробничий потенціал та рівень його використання, для ринкових партнерів – провести селекцію й вибір відповідних виробників сільськогосподарської продукції, для інвесторів – достатньо обґрунтовано здійснювати інвестиції. Однак найбільшу цінність такі дослідження мають для формування макроекономічних умов функціонування аграрного сектору економіки. Адже незалежно від соціально-економічної ситуації завжди існують господарські суб'єкти, які розвиваються, та ті, що мають загрози в подальшому розвитку, і які не розвиваються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що поняття «системний аналіз» виникло порівняно недавно, системні уявлення, системність були властиві процесу наукового пізнання, починаючи з різноманітних класифікацій людських знань і закінчуючи способами наукового підходу до управління державою. Поняття системи є основним поняттям у системному аналізі, навколо якого будуються інші поняття і яке є основним предметом досліджень [1]. Складна система розглядається вченими А. В. Катренко, М. Л. Вдовиним, М. М. Глушиком та